

ЊЕГОШ У МЕМОАРСКОЈ ПРОЗИ МАТИЈЕ БАНА (Поводом двеста година од рођења Петра Петровића Његоша)

Биљана С. Солеша¹

Сажетак: У овом раду се анализиралик Петра Петровића Његоша у мемоарској прози Матије Бана. Реч је о текстовима који су настали на темељу дипломатских сусрета Петра Петровића Његоша и Матије Бана на Цетињу у време од 1849. до 1851. године. Истовремено се износе основни биографски подаци о Матији Бану. Даје се осврт на особине српске мемоарске прозе 19. века чији су корени често у друштвено-историјским околностима, као и преглед околности у којима долази до сусрета Матије Бана и Његоша. Анализира се Његошев психолошки, морални и интелектуални профил, откривају његови национални идеали и политички ставови. Указује се на Његошове погледе на уметничко и поетско стваралаштво. Прати се препознавање Његошевог личног трагизма, али се и открива способност Његошева да фасцинира савременике, а и потомке. Указује се на значај мемоарске и аутобиографске прозе за развој српске књижевности и културе.

Кључне речи: мемоари, Његош, портрет, идеје, национални идеали, трагизам

Културна историја једног народа, историја духа времена, идеја, покрета, знаменитих личности, оживљава се и разоткрива најпоузданије у аутобиографско-мемоарским делима, која пружају могућност сагледавања и доживљаја минулих историјских тренутака и људи у њима, нудећи читаоцима обиље занимљиве грађе и историјских чињеница. Бурна историјско-политичка превирања средином 19. века у Европи и на Балкану оставила су трагове и у мемоарско-дневничким делима српске књижевности у чијем су средишту интересовања често биле велике историјске, политичке и књижевне личности. Писање и читање су увек историјски и социјално детерминисани догађаји, који се

¹solasabilja@gmail.com, Медицинска школа, Крушевац

изводе у друштву, истовремено делујући на друштво. У историји живе песник и критичар и њихови текстови су инскрипције историје, те је разумевање, представљање и тумачење текстова из прошлости увек мешавина отуђеног и прихваћеног (Луис 2003, 120).

Писана сведочанства државничког, политичког, публицистичког и књижевног деловања Матије Бана у другој половини 19. века у Србији разоткривају једно доба, друштвени тренутак, ликове, учеснике у њима његове савременике. У оквиру својих политичких активности Матија Бан је имао срећу да се упозна са Петром Петровићем Његошем, о чему је оставио трајни писани споменик, који нам осветљава историјски тренутак, идеје и ликове двојице саговорника.

Матија Бан је рођен 1818. године у Петровом Селу код Дубровника. Основну школу и гимназију је завршио у Дубровнику. У фрањевачки ред ступа 1834. и већ следеће године га напушта. У периоду 1839 – 1844. Матија Бан борави на острву Халки, у Цариграду и околини и Бурси, предаје језике, учи и усавршава се. У Београд долази 1844 и постаје близак сарадник Илије Гарашанина и поверљиви човек српске владе. У периоду од 1848 – 1850, године обавио је неколико полувзаничних дипломатских мисија. Истичући успешну дипломатску каријеру Матије Бана, Камила Луцерна пише: „Ту је он маркантна појава и у дугом низу оних Дубровчана, који су од старих времена амо били посланици и поузданица разних владара. Интензивност и експресивност његова бића, неусколебљивост начела и неисцрпна досретљивост у избору средстава, јасна, али опрезна воља, мирна и сигурна самосвијест и оно његово тврдо поимање, страствено чувство за праведност уз тријезно просуђивање прилика и људи: све га је то одређивало за мисије и послове такве врсте. О овом одсијеку Банове дјелатности, од године 1848. до године 1851, као и о публицистичком и политичком раду.“ (Луцерна 1906, 141).

Одлазио је у Сремске Карловце, Загреб, Задар, Дубровник и на Цетиње где се сретао са водећим политичарима којима је преносио поруке из Србије и позив на сарадњу у вези са подизањем устанка за ослобођење српског и јужнословенских народа на Балкану. За време српско-мађарског рата српска влада у Београду је одлучила да подигне општи хришћански устанак на Балкану. Матији Бану је било поверено да припреми западне крајеве, што је и учињено у сусретима са Рајачићем, Книћанином, Гајем, Јелачићем и Његошем. Очекивао се знак из Београда, али се прилике у Европи нису одвијале у корист Србије, те је наложено Србији да буде веома опрезна, тако да Бан обуставља сваки даљи рад на томе (Ђоровић 2006, 117-124). Матија Бан

од 1852. године предаје француски језик на Лицеју у Београду. После династичког преврата 1858. приклања се политици кнеза Михаила Обреновића и од 1861. постаје шеф полуваничног Пресбиороа у Београду где ће радити до пензионисања. Био је веома вредан истрајан и плодан политички и књижевни радник. Матија Бан се током деценија дугог боравка у Србији, бавио посебно источним питањем. Тако је учио Берлинског конгреса, 1878, написао спис којим је предложио најбољи начин за решавање источног питања и заснивање српског програма, са геслом „исток, источним народима“ (Арсих 2009, 57). Његову политичку активност су пратиле бројне промене на српској политичкој сцени тога доба, а сам политички став Матије Бана је било југословенство и усмереност ка осамостаљивању и уједињавању словенског живља на Балкану (Фрајнд 1978, 24). Интересантно је да је 1879. предложио оснивање одбора за Македонију под заштитом Св. Саве које је требало да се зове *Друштво Светога Саве*, са циљем да се популаришу његове заслуге и врлине и на тај начин унапреди свест, духовност и морал, уопште, српског народа, које је према овој идеји основано нешто касније, 1886. (Арсих 2009, 60). Захваљујући Матији Бану Свети Сава се почео славити у Дубровнику раније него у неким другим крајевима, а предлог за изградњу храма на Врачару дао је управо он 1879, две деценије пре него што је на данашњем месту олтара Спомен храма Св. Саве подигнут Мали светосавски храм (Арсих 2011, 170).

Матија Бан је написао мноштво научних, историјских и књижевних расправа, огледа, приказа и оцена, политичких списа, којих има 121, међу којима 12 дипломатских мемоара, 25 предлога, извештаја, пројеката интерпелација. Многи нису штампани. За 40 година издао је преко 20 брошура на италијанском, француском и српском језику, а некима од њих европска штампа је посветила посебан значај (Арсих 2009, 56). Рано започети књижевни рад Матије Бана (1835) је веома богат. Објављује најпре поезију, две свеске *Различних пјесама* (1853. и 1861), написао је два спева *Прометеј* и *Лазар, новски војвода*, и читав низ драма које су приказиване у Београду и другим местима, штампане у листовима или посебним издањима. „Матија Бан је био књижевник чије је драмско стваралаштво било најбоље и најбогатије део његове литерарне активности. Књижевни рад и драмско стваралаштво били су за Бана природан део његовог ширег деловања, државничког, политичког, просветног и публицистичког (...) Бан је поред Суботића, и једини драматичар који је имао одређену драмску поетику и широко познавање историје и теорије драме у прошлости“ (Фрајнд 1987, 24). Његова најуспешнија драма је *Мејрима*

(1849). То су историјске драме у класицистичком духу има их тринаест: *Миленко и Добра* (1850), *Смрт кнеза Доброслава* (1851), *Смрт Уроша Петога* (1852), *Краљ Вукашин* (1857), *Цар Лазар или Пропаст на Косову* (1852) и друге. Иако се сматра да је Баново драмско књижевно стваралаштво најуспешније, његове драме су ипак остале незапажене у односу на драме његових савременика Ђуре Јакшића и Лазе Костића. *Дјела Матије Бана* су објављена у осам томова (од 1889-1892) у издању Краљевске српске државне штампарије и превођена су на чешки, француски, пољски, немачки, руски и словачки језик. Матија Бан је био редовни члан Друштва српске словесности и Српске краљевске академије. Умро је 1903. године.

Под насловом „Подаци о Петру Петровићу Његушу“ Матија Бан је објавио у листу *Преодница* у Београду 1884. године у четири наставка мемоарске записе о дипломатским сусретима са Петром Петровићем Његошем, са којим се Бан срео четири пута у временском раздобљу од 1848-1851. године. Временски распон од њихових сусрета до објављивања записа је велики (Бан је чекао повољне околности), али записи су настајали непосредно након сусрета и разговора са Његошем. Основна инспирација мемоарске прозе у српској књижевности била је важност догађаја, па је динамика појављивања оваквих дела зависила најпре од учесталости значајних историјских догађаја, а много мање од књижевних токова и личног опредељења писца. „Зато није неочекивано да већина мемоарских текстова настаје на позадини великих збивања као што су преокрети и покрети, буне, ратови, немири и инциденти. Тиме одмах улазе у поље надпросјечности и велике комуникативне привлачности“ (Иванић 1989, 292).

Мемоари јесу субјективна слика времена и догађаја, али они нужно садрже историјске чињенице, те су значајни и непроцењиво вредни извори историја идеја, дела, покрета, личности, „духа времена“, материјалне културе. У њима има аутобиографских елемената, али им средиште није индивидуални живот, те како аутобиографија истиче дискурс приватности, тако је мемоарима својствен дискурс јавности. Двострукост читљивости мемоара, аутобиографија, дневника, смешта ове врсте на граничну позицију између фактографског и фикционалног (Стефановић 2011, 6 – 28). Захтеви епохе, догађаји и личности условљавају тему, садржај и наративне тенденције у српској мемоарској прози. У 19. веку она је богата портретима истакнутих појединаца, националних вођа и владара, књижевних политичких и културних реформатора и значајних писаца (Карађорђе, Милош,

Светозар Марковић, Вук, Његош и други) са којима су се аутори сретали.

Многи Његошеви савременици су писали о њему и оставили велики број различитих сведочанстава којима је заједнички тон дивљења, усхићења, одушевљења и фасцинантности. Изузетност, многостраност, сложеност, усклађеност Његошевог карактера и дела покренули су настанак мноштва писаних споменика. Мемоарски записи Матије Бана сведоче о Његошевом карактеру, темпераменту, политичким приликама и идејама, књижевнокритичким погледима на сопствену и тада актуелну српску књижевност, о Његошевом осећању личног и колективног трагизма.

Први сусрет Матије Бана и Његоша је био у априлу 1848. године на Цетињу у веома сложеним и драматичним историјским околностима. Европски револуционарни потреси су одушевљено понели Његоша оснаживши његово родољубље мишљу да је прави тренутак за коначно ослобођење свих јужнословенских народа од Турака, али и Аустроугарске монархије. „У Пешти су добили извештаје, сасвим поуздане, да и у Србији извесни агитатори говоре како је дошао час да се пређе на дело, пошто је Аустрија парализована и како треба радити не за Мађаре, него за Србију. Матија Бан крстарио је по Срему, ишао је у Нови Сад и Загреб, и говорио да треба извући, у том мутном времену, што више користи за српску ствар, али у исто време радити и у споразуму с Хрватима“ (Ђоровић 2006, 120). Таква идеја је и довела Матију Бана на Цетиње. Њихов први сусрет у чувеној биљарди је оставио велики утисак на Матију Бана „пред тим величанственим, живописним призором ја стадох један час као укопан, па узех брзо очима тражити по оној множини људи Владику, кога нисам познавао, а нико ме к њему није приводио“ (Бан 1989, 107). Нема много описа Његошевог физичког изгледа. Његошев физички изглед је детаљније описан у делу Џона Гарднера Вилкинсона (John Gardner Wilkinson, *Dalmatia and Montenegro*, London, 1848), који се са Његошем срео 1844. „...његова величанствена висина од неких шест стопа и осам палаца заиста може изазивати поштовање код једне примитивне и ратничке расе. Он је и леп и добро грађен према својој висини. Носи малу браду, а дуга црна коса пада му низ плећа; на глави има црвен фес. Обрве су му у луку; израз лица благ и љубазан. Одевен је обично по војнички, у народном оделу, ма да богатије, и огрнут је скерлетним ћурком са крзном по ивицама. Носи широке и кратке црногорске чакшире у плавој боји; два донекле необична додатка његовој одећи јесу црна свилена кравата и црне кожане рукавице. Његова владичанска

хаљина сасвим је друкчија, али њу он ретко носи. Она се састоји од дугачке мантије отворене спреда; испод ње је друга исте дужине, опасана појасом; глава му је покривена црном округлом а високом капом, какву обично носе православни свештеници; са капе му пада црна панакамилавка на рамена. Његово држање и опхођење нарочито задобија људе, његов разговор је трезвен и пријатан. Његова запажања у погледу историје, политике и многих других ствари о којима он ужива да разговара, показују велику оштроумност и изврсно памћење; а његово одушевљење својом земљом мора изазивати дивљење и поштовање“ (Вилкинсон, 1951, 113-114). Бан га најпре описује као високог и лепог Црногорца у народном оделу, који пажљиво слуша и смишљено и речито одговара. Објаснио је Његошу разлог своје посете и пренео поруке из Београда запазивши како га је Његош са знатижељом пратио „За све време што сам говорио није ме ниједном речицом прекинуо, гледао је пред собом у тле, а само би погледао упро у мене очи“ (Бан 1989, 98). Охрабрени и одушевљени Његош сам признаје Бану као се спремао да примора Србију на делање, пошто је намеравао да сакупи четири хиљаде Црногораца који би прегазили турско земљиште, што би Србију морало да покрене. Још веће изненађење Бан доживљава када му Његош исте вечери долази у посету како би разговарали као „два чиста Србина са срцем на длану“. Готово у првим реченицама, на питање колико остаје и израз жеље да борави што дуже, Његош открива своју усамљеност „сам сам и мученик на овим стенама као Прометеј на Кавказу“ (Бан 1989, 98). Разговарају о песми коју му је Бан испевао, о Црногорцима и Његошевом државничком сну. Као владар, Његош је у Црној Гори отворио на Цетињу прву основну школу 1834. и основао штампарију. Како би сузбијао племенску и личну самовољност и уводио законе у својој земљи, 1831. је образовао Сенат у коме су били најугледнији представници свих племена и то је била судска и законодавна власт, а поред тога уводи и полицијске органе „перјанике“. Владика Његош се трудио да одржи јединство земље, поштовање закона, културни и просветни напредак. Али, средина која је неговала јуначку традицију са много необузданог, тврдоглавог, себичног и варварског, није у потпуности разумела у оном тренутку Његошеву визију, те се млади владар, рођењем песник осетљиве душе, осећао као истински разапети мученик. Слободни и уједињени Срби, био је Његошев велики државнички сан, а и златни сан његовог саговорника „а да би се могли иселити треба најпре да се Српство ослободи и уједини. Ја бих тада у моју Пећку патријаршију, а књаз српски у Призрен. Мени духовна, а њему световна власт над народом слободним и усрећеним (...) Али

хоћемо ли га у ствари доживити? Истина да смо садашњи Срби и Хрвати сложни, а европске владе скоро занете код куће; ипак смо окружени моћним непријатељима, а средства нам недовољна“ (Бан1989, 100). Владика је одлично разумео друштвено-политичке околности и зато је био реалан процењујући могућности српскога народа да издејствују слободу у датом тренутку, који је пружао Србима историјску шансу, али је српска неспремност, што се касније и потврдило, усмерила историјски ток у другом правцу.

Исте вечери у биљарди је било село. Матију Бана је изненадила веома опуштена и пријатна атмосфера, много шале, разговора, смеха и, наравно, песма уз гусле. Необично, али владика је у шали учествовао равноправно са свима „Владика је волио сад једнога, сад другога задиркивати, те би сва дружина прсла у смех, али и други му нису остајали дужни. То је све ишло тако ошторумно, брзо, наравно, а уједно и тако углађено да сам се немало дивио“ (Бан1989, 100). Матија Бан је био импресиониран. Сутрадан, на ручку разговарали су о књижевности. Са пуно поштовања и уважавања причало се о Сими Милутиновићу и поезији Бранка Радичевића. Сасвим скромно и критички доследно говорио је Његош о свом *Горском вијенцу*, „мој најбољи састав мислим да ће бити Горски вијенац; (...) али се неће допасти образованом свету, који ће ми замерити да оно није права драма, да владика Данило, који је главна особа, увек мудрија а скоро ништа не ради, па ипак дело које смишља испада му срећно више неким случајем него његовим напором“ (Бан 1989, 101). Матију Бана је одушевила Његошева критичка увиђавност и „одважно ограђивање против сваке личне сујете“. О себи као песнику је скромно мислио, увиђао је мане и без устручавања их признавао, а друге песнике је веома ценио. Ток разговора се необично лако двосмерно кретао са поезије на политику са јасно израженим ставовима. Племенити човек, велики песник и способни дипломата, изванредан саговорник, идејни истомишљеник, тако је размишљао и записао Матија Бан завршавајући прву мисију у Црној Гори.

Други сусрет са Његошем био је јулу 1949, када је Матија Бан донео Црној Гори новчану помоћ од две хиљаде у злату. Србија је у то време давала годишње Црној Гори помоћ од хиљду дуката. Његошу је била најдража помоћ од братске Србије, која није тражила за узврат ништа до братску љубав. Русија је била велика помоћ, још већа нада и тешка Његошева мука. Величина наде и дужина чекања на руску помоћ и заштитништво, често су подсећали на чињеницу колико је Црна Гора ситан сектор простране руске политике. Рускапомоћ је имала своју

цену „не водем да ми се сваком приликом даје осећати цена те помоћи. Ја господар слободне Црне Горе прави сам роб петроградских ћуди“, говорио је Његош Бану. Милостиња га је болела и вређала и хтео је се ослободити, чиме би независност његове земље била истинита и неспутана. „Слободној Црној Гори приличи да од слободне државе као што је Америка прими помоћи, кад већ не може без ње бити“, са горчином је говорио Његош поверавајући Бану жељу да се обиђе Сједињене Америчке Државе. Бан је овом приликом боравио три дана на Цетињу и дуго времена провео са владиком. Овог пута је изблиза упознао његов карактер, те у записима детаљније о томе пише: „То је била ватрена нарав под доста хладном спољашњости. Ватреност често би ван избијала, али чим би се појавила била би зауздана. Познавао је себе, а добро разумевао свој положај црквеног и мирског великодостојника, па је дугом навиком био себи принаравио ту хладну спољашњу озбиљност. Дивља нарав горштака у њему се крхала са питомином просвештена човека. Просвету је понајвише сам себи прибавио читањем и размишљавањем. Био је у пуном смислу и песник и филозоф. Руске и енглеске велике песнике највише је уважавао. Па их и подржавао; француски су му били одвећ лаки и меки. Међутим, једна његова љубавна романца, коју ми је прочитао, била је писана у духу француском, и то најодличнијем, она бејаше право зрно бисера; али већ онда њим, као владиком, осуђена и по свој прилици пред смрт уништена“ (Бан1989, 105). Говорећи о мемоарским записима Матије Бана о сусретима са Његошем, својевремено је Миодраг Поповић наглашавао да је извесно да се овде ради о песми „Ноћ скупља вијека“, коју је, на срећу српске књижевности, најпре објавио Павле Поповић 1913. године, а затим је 1955. године пронађен и оригинални рукопис песме, који је сачуван на посебном листу у *Његошевој Биљежници*, те објављен у књизи под истим насловом на Цетињу, 1956. Бан је схватио колико Његош воли црну Гору и српство и колико је поред тога несрећан са својим Црногорцима. Желео је да их преобрази у много чему, али му је тешко полазило за руком, а ни природно није могло тим темпом. „Честа љутина и вечито незадовољство прекратише му живот“, коментарисао је Бан напомињући да је Његош ипак био задовољан што је успео да сузбије крвну освету и уведе бољи државни ред.

Овом приликом је Његош дао рукопис *Лажног цара Шћепана Малог* Матији Бану на читање, који је избегавао да увреди Његоша и изнесе му слабости, али није желео ни прикривати истину „Он је волио драмски облик, а драма му није ишла за руком“, коментарисао је Бан у записима. Ипак, Његош је схватио добро да Банове речи, како су му карактери свуда истинити и верни, да су му се допали, али и да би се

главно лице, заплет и склоп могли поправити, значе да драма не ваља, те самокритички каже: „Што год је од човека не може савршено бити. Што написах, написах; нећу више у то ни боцнути пером“. Иако су отворено и детаљно говорили о књижевности, иако је владика о свим својим производима најотвореније разговарао, на осврт Матије Бана на тадашња оспоравања ауторства пева *Смрт Смаил-аге Ченгића*, Његош није рекао ни речи, запазио је Матија Бан.

Колико је Његош познавао прилике на Балкану и Европи и знао колико је још времена, снаге, труда, патриотизма, мудрих глава, беспрекорне стратегије, прецизних потеза, организоване акције потребно не би ли српски народ и изборио и очувао слободу и независност, Бан износи у једној од најлепших слика својих записа када описује сцену у којој јашући цетинским пољем владика најпре јури као стрела у црногорском оделу „Дивно га је било гледати! У његовом црногорском оделу изгледаше као Голијат, стојаше напред нагнут, и као прикован за коња. Бејаше се доста удалио, кад наједанпут окрене коња да се к мени врати. У том окрету паде му кратки гуњ с рамена и капа с главе, па се просуте дугачке косе таласаху по ваздуху.“ Његош се слатко смејао: „Ево ме без гуњца и капе; почео витешки, а свршио комично!(...) Да, ако и с нашим послом овако прођемо! да почнемо јуначки па свршимо комично по себе, а трагично по народ“ (Бан1989, 108), шалио се Његош плашећи се да тако не заврше и српски политички палнови из 1848. Строг и озбиљан владар високе мисли, широког духа и наглашеног сензибилитета, изложен сталним сукобима са људима и њиховим страстима, пороцима и стварношћу, стварао је ошту слику света и човекове судбине у њему. Тако се рађао Његошев песимизам. Када би се загледао у просвећени свет, видео би себе и свој свет осуђен на неизвесну борбу са својима и са туђином. Видео би сву трагику балканску. На повратку, због олујног невремена, Матија Бан свраћа у Његуше кодЊегошевог оца Томе и ту посету бележи у записима.

Идеја о слободи и о народној независности, која је изазвала покрете 1848. донела је, ако не одмах, а оно нешто доцније, Мађарима и осталим народима на западу ипак оно што су желели, али не и Србима. Војводина је ускоро укинута, а од свега, што су Срби у Угарској 1848. извојевали и добили, остала им је само титула карловачког патријарха. Гарашанин је добро знао да ће се Руси умешати у рат у корист Аустрије и да би сви српско-мађарски закључци постали беспредметни, док би Срби остали компромитовани и према Бечу и према Петрограду (Станојевић 2006, 360). Пошто се усколебаност народа слегла у Европи

и предузете су све мере да се утврди и одржи мир, није било мудро отворати источно питање. Матија Бан, у пролеће 1850. путује да спремљени покрет у Турској обустави до згодније прилике, да све људе који су радили на томе распусти и Његошу све разјасни и упути га не чекање. Његоша су ове вести дубоко потресле. Бурна, немирна, обећавајућа 1848. година распламсала је у Његошу варљиву наду у остварење свог животног сна. Зато су га речи Матије Бана, да се планови одлажу, дубоко потресле. Гледао је укочено, покривао лице рукама, па је у гневу свашта говорио, чак и предложио да крену на Турке без договора са Србијом која би по Његошевој хитрој процени морала тада поћи за њима. Касније, на вечери, приликом које се више ћутало него говорило, Бан је напоменуо Његошу своје тврдо уверење да Србија не би подржала такав покушај Црне Горе ни званично ни незванично. Упркос људској сили коју је Његош спремио, средстава није било довољно. Жртава би било много, а покушај би сигурно пропао. Ова мучна посета завршила се Његошевим речима које су дуго Бану одзвањале „Од Косова овако што није било урађено у нашем народу, па да сад мора напразно проћи! То ће ме до смрти болети“ (Бан1989, 116). Песник, владалац, човек – чисто оличење косовске борбе, пораза, несаломљиве наде, Његош је увек о Косову говорио као о живом и пресудном фактору колективне и личне судбине (Андрић 1981, 10). Био је то јединствени случај од косовске пропасти до тада да се православци, католици и муслимани сложе у идеји народног ослобођења и остао само покушај, који карактерише политику онога времена и служи на част свима онима који су тада владали Србијом и Црном Гором, размишљао је Матија Бан, подстакнут Његошевим закључком.

Матија Бан и Његош су се последњи пут срели на Цетињу лета 1851. Његош је био слаб и увелико болестан. Предвиђао је своју скору смрт: „Пријатељу мој, душа ми убија тело. Не жалим што ћу умрети, али жалим што нисам у моме животу ништа знаменито учинио. Тако је хтела моја зла судба, која ми је од почетка до краја ужасна била. Ти остајеш млад и здрав; на добром си месту за народни рад, и ту остани. Србија је матица Српства, без ње никад ништа. Аманет ти наша народна ствар, која неће успети ако на њој не буду постојано радили разумни, самопрегоревајући и отважни људи. Поздрави ми кнеза, Книћанина и Гарашанина; кажи им од моје стране да ће Српство препородити пре дрском отважности неголи претераним обзирима на дипломацију. Ова има својих рачуна а ми морамо имати наших. Сети ме се гдегод кад ме већ не буде, и нека потомство бар дозна за наше намере, кад му дела не могах оставити“ (Бан1989, 119).

Његошев психолошки, морални, и интелектуални профил се најбоље сагледава из доживљаја и оцена Његошеве личности боројних савременика, наших људи и странаца, који су о њему писали. Он није био инспирација само књижевницима, који су га најбоље осећали или тумачима његовог дела, већ и научницима, дипломатама, политичарима, сарадницима са којима се сретао, који су оставили обимом знатна и различита сведочанства.² Савременике је више фасцинирао својом свестраном личношћу, образовањем, циљевима и идеалима, јер значај његовог дела нису знали.

ЗАКЉУЧАК

У слици Његошевог духовног профила у мемоарским записима, који су у српској литератури остали у сенци Ненадовићевих *Писама из Италије*, Матија Бан је вероватно био најближи истини. Матија Бан нам открива суштину идентитета Његошеве личности, личну трагедију његовог живота, величину духа и карактера човека који је сагорео борећи се у мисаоном и стваралачком напору за ослобођење народа и човека, ангажованост у решавању историјског задатка, усклађени етички став, енергија и надареност. Мемоарски записи Матије Бана су драгоценост сведочанство о великом, стварном, искреном, истинитом и драматичном човеку, изузетно надареном песнику, борцу и бранитељу и умном владару. Мучиле су га тежина владарског положаја и тежина његовог народа. Истовремени тростурки сукоб владике, владара и песника, продубљивали су његов лични трагизам. Његошева лична трагедија је и одраз наше националне трагедије чије значење најбоље објашњава Иво Андрић: „Трагична је свака балканска егзистенција која је пробуђена за бољи, духовни живот, јер је успела само да сагледа око себе сав јад и ужас тешких наслеђа.“

²О Његошу су писали између осталих Фридрих Август II, саксонски краљ који је посетио Црну Гору 1838, Сер Џин Гарднер Вилкинсон, један од најобразованијих странаца који су посетили Његоша на Цетињу 1844, сер Хенри Лејард, енглески археолог, писао је у својој аутобиографији о Његошу са којим се упознао 1839, немачки романтичарски песник Хајнрих Штиглиц, немачки путописац Јохан Кол и други. (*Савременици о Његошу*, приредили: Видо Латковић и Никола Банашевић, Ново поколење, Београд, 1951)

ЛИТЕРАТУРА

Андрић, И.,(1981). Његош као трагични јунак косовске мисли.*Сабрана дела Иве Андрића*, књига 13, Београд:Бигз, 9-34.

Арсиф, И.(2011). *Дубровчани и нацијенци: из старог Дубровника*, Филозофски факултет, Ниш, 163-172.

Арсиф, И.(2009). *Матија Бан и култ Светог Саве*, у И. Арсиф, *Дубровачке теме 19. века*, „Ars libri“ – Бесједа, Београд – Бања Лука, 53-72.

Бан, М.(1989).*Подаци о Петру Петровићу Његошу*, у: *Мемоарска проза 18. и 19. века*, друга књига, приредио Душан Иванић, Српска књижевност. Мемоари, дневници, аутобиографије, 16.Београд:Нолит. 97-120.

Вилкинсон Џ.Г., (1951). „Посета Црној Гори“ у: *Савременици о Његошу*, приредили: Видо Латковић и Никола Банашевић.Београд:Ново поколење, 113-114.

Иванић, Д.(1989),– *Мемоарска проза 18. и 19. века*, друга књига, приредио Душан Иванић, Српска књижевност. Мемоари, дневници, аутобиографије, (вол. 16).Београд:Нолит,289-308

Луис,Л.А. (2003), *Поетика и политика културе*, у: Зденко Лешић, *Нови историцизам и културни материјализам*, превод: Зденко Лешић. Београд: Народна књига-Алфа, 104-137.

Луцерна, К.(1906).*U spomen Matije Vana Dubrovčanina*, „Ljetopis JAZU“, 21, Zagreb 1906, 120-168,<http://dizbi.hazu.hr/?sintetext=216>

Машановић, Д.Л. (1991). *Ловћенски прометеј, личност и дјело Петра ПетровићаЊегоша*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства,

Павловић, Д.М.(1986).*Србија и српски покрет у Јужној Угарској 1848. и 1849*, Београд: Просвета

Станојевић, С. (2006). *Историја српског народа*, фототипско издање из 1926. Младеновац: Фокус, стр. 359-360

Стефановић М.Д. (2011). *Аутобиографија*, Београд:Службени гласник

Ђоровић, В. (2006). *Илустрована историја Срба*, књ. 5, Политика: Народна књига, 117-134

Фрајнд, М. (1987). *Политика и легенда у српској историјској драми*, у: *Историјска драма XIX века*, I, приредила М. Фрајнд, Српска књижевност. Драма, 7, Београд: Нолит, 5-41.

NJEGOS IN THE MEMOIR PROSE OF MATIJA BAN

*Biljana S. Soleša*³

Summary: This paper analyzes the character of Petar Petrovic Njegos in the memoir prose of Matija Ban, composed on the basis of diplomatic meetings between Petar Petrovic Njegos and Matija Ban in Cetinje, during the period 1849-1851. At the same time it presents the basic biographical data about Matija Ban. It gives the overview of the features of Serbian memoirs of 19th century whose roots are often in the socio-historical background and an overview of the circumstances in which the meeting of Matija Ban and Njegos takes place as well, and the notes about it. It analyzes the Njegos's psychological, moral and intellectual profile, revealing his national ideals and political views. It highlights the Njegos's views on artistic and poetic creativity. It follows the recognition of Njegos's personal tragism, but it also reveals the ability of Njegos to fascinate the contemporaries and the descendants. The paper highlights the importance of memoirs and autobiographical prose for the development of Serbian literature and culture.

Key words: memoirs, Njegos, portrait, ideas, national ideals, tragism

Датум пријаве рада: 14.5.2013.

Датум прихватања рада: 30.10.2013.

³Medical School Krusevac